

LITTERATUR

Jörgen Magnusson: *Judasevangeliet: Text, budskap och historisk bakgrund* (Lund: Arcus, 2008). 159 sid.

”Den första skandal som urkyrkan brottades med var att Jesus hade dött ung, nesligt avrättad. Den andra var att han blivit angiven av någon som tillhörde den inre kretsen” (Jean Paillard, *Broder Judas: En ny syn på förrädaren* [Örebro: Libris, 1995], sid. 202). Paillards tankeväckande påstående tydliggör hur central Judasgestalten har varit – och faktiskt fortfarande är – i den kristna trostraditionen; enligt Paillard är tolkningarna av Judas nästan i paritet med korsfästelsens *kerygma*. Alla är medvetna om att långfredagens händelser spelar en viktig roll i kristen teologi, liturgi och konst, men inser vi hur mycket våra framställningar av karaktären Judas säger om oss själva?

Ett exempel på hur olika vi tolkar Judasgestalten är det apokryfa Judasevangelium som har översatts till svenska, kommenterats och försetts med en introduktion av Jörgen Magnusson. I den religionshistoriska avhandlingen *Rethinking the Gospel of Truth: A Study of Its Eastern Valentinian Setting* (Uppsala 2006) studerade han Nag Hammadi-texten ”Sanningens evangelium” (NHC I,3 och XII,2), men denna gång är det Judasevangeliet som uppmärksammas. Detta apokryfa evangelium finns i en handskrift som kallas *Codex Tchacos*, uppkallad efter Frieda Tchacos Nussberger, en antikhandlare i Zürich.

Nära nog alla böcker om Qumran- och Nag Hammadi-texterna inleds med ett kapitel om textfyndet. Även Magnussons bok om Judasevangeliet har en sådan redogörelse för textens fascinerande historia, från textfyndet i en ökengrav 1978, via sexton års vistelse i ett bankfack där ”ett fuktens dödsur” började ”ticka för Judasevangeliet och de andra textskatterna” (sid. 25) och en frysbox (!) till de första utgåvorna, översättningarna och kommentarerna knappt trettio år senare.

Magnusson är givetvis medveten om att Judas i den kristna kultursfären har varit sinnebilden för svek och trolöshet, men i sin framställning begränsar han sig till att diskutera hur Judasgestalten utvecklats från den historiske Judas till Judasevangeliet (se sid. 142). Den som är intresserad av senare tiders tolkningar av Judas kan därför läsa även Paillards ovan nämnda bok. Magnussons och Paillards böcker kompletterar varandra.

De flesta böcker jag har i min bokhylla om Judasevangeliet är publicerade 2006–2007. Debatten präglades då i hög grad av att det varit *National Geographic* som publicerade denna handskrift, först på nätet 2006 och året därpå som en bok: *The Gospel of Judas ... Introduction, Translations, and Notes by Rodolphe Kasser, Marvin Meyer, Gregor Wurst, and François Gaudard* (Washington: National Geographic, 2007). *National Geographic* spelade sålunda en avgörande roll i Judasevangeliets moderna receptionshistoria, vilket har varit en fördel med tanke på publiciteten, men det finns även nackdelar. En sådan

är att fotografierna är starkt förminskade; *National Geographic*-utgåvan är bara 235 mm hög. Dessutom är de glansiga, vilket gör att det är svårt att använda dessa fotografier för att studera handskriften. (Jfr Brill's faksimilutgåvor av *Nag Hammadi Codices* som är 340 mm höga med matta sidor och därför betydligt mer lättlästa för den som vill studera handskrifterna.)

Att *National Geographic*-utgåvan är uppseendeväckande liten till formatet är dock ett mindre bekymmer. Ett större problem är att de första uttolkarna av handskriften menade att detta var en text som återupprättade Judas eftersom de ansåg att den visade att Judas handlade på Jesu uppdrag: han var således inte en förrädare utan faktiskt Jesu närmaste man. En av de första att reagera mot denna nya historieskrivning var April D. DeConick (se t.ex. *The Thirteenth Apostle: What the Gospel of Judas Really Says* [London / New York: Continuum, 2007]). Hon hävdar att den som författade Judasevangeliet var starkt kritisk till huvudfären inom den framväxande kristendomen. Hon menar att texten vill visa att Judas visst utlämnar Jesus; huvudpoängen är att detta utlämnande inte sker till den högste guden utan till demonerna. Judasevangeliet tycks vända sig mot det slags försoningsteorier som ser något gott i Jesu död. Även Magnusson är kritisk till ”Kassers forskarlag” som gjort gällande att Jesus ”upphöjer Judas för att sedan göra upp en plan tillsammans med honom” (sid. 133).

Tack vare Magnussons gedigna arbete har vi nu en svensk utgåva av Judasevangeliet. Detta är emellertid betydligt mer än bara en bok om själva texten, vilket framgår redan av boks titeln; där anges att syftet dessutom är att förse läsaren med en ”historisk bakgrund” – och det gör verkligen författaren. Hans översättning och kommentar ryms på sid. 106–136, det vill säga, på drygt trettio sidor. Vad utgör då resten av bokens innehåll? Fotnoterna börjar på sid. 149; brödtexten slutar alltså på sid. 148 – och Judasgestalten diskuteras från och med sid. 73; det vill säga, först efter halva boken kommer författaren in på huvudpersonen. Det som föregår kapitlet om Judas är en utförlig diskussion om ”Den inre kretsen kring Jesus” (sid. 45–73). Kort sagt, detta är i nästan lika hög grad en bok om den historiske *Jesus* som den historiske *Judas*.

I Magnussons framställning spelar tolkningarna av verben *paradidonai* (”att utlämna”, ”att förråda”) och *afienai* (”att förlåta”, ”att efterskänka”) en viktig roll. Många läsare håller säkert med om hans tolkning av det grekiska verbet *paradidonai*. Ordet kan, som sagt, översättas med ”att förråda”, men frågan är om inte ”att utlämna” är att föredra i ett antal fall i NT, exempelvis i instiftelseorden (1 Kor 11:23: ”Den natt då Herren Jesus blev utlämnad ...”), och att det därför kan vara lämpligt att bevara tvetydigheten i den grekiska texten, eftersom avsnittet har tolkats så olika av olika teologiska skolor: är Jesus utlämnad av Gud, utlämnad av Judas (med andra ord förrådd), eller utlämnade han kanske sig själv (eftersom även en svensk reflexiv-

form är möjlig)? Detta har utretts tidigare, se exempelvis William Klassens bok *Judas: Betrayer or Friend of Jesus?* (Minneapolis: Fortress, 1996).

Däremot är det troligen färre läsare som följer Magnusson hela vägen i utläggningen av verbet *afienai*, som alltså kan översättas med såväl ”att förlåta” som ”att efterskänka”. Denna tvetydighet föranleder nämligen Magnusson att teckna ett porträtt av evangeliernas huvudperson enligt vilket Jesu budskap primärt handlar om att efterskänka *ekonomiska* skulder (sid. 69): ”Jag hävdar alltså att Judas Iskariot och hans apostlakollegor tillsammans med Jesus skulle spela en roll i utropandet av ett jubelår då Guds ordning skulle återställas och de utblottade skulle upprättas och befrias.” Dessvärre övertygar inte detta resonemang recensenten. Det finns fler frågor att ställa – och fler svar att förvänta.

Ett exempel på detta är de matteiska och lukanska versionerna av *Pater noster*-bönen: I Matt 6:12 står det *afes hêmîn ta ofeilêmata hêmôn* (”förlåt oss våra skulder”) men i Luk 11:4 finner vi *afes hêmîn tas hamartias hêmôn* (”förlåt oss våra synder”). Om Jesu huvudbudskap var ”skuldernas efterskänkande”, varför är det då just i den lukanska versionen – Lukas anses ju varna för rikedomens lockelser långt mer än de andra evangelisterna – som den teologiska termen ”synder” förekommer? Borde det inte rimligen i så fall återfinnas i Matteus som tenderar att i jämförelse med Lukas presentera ett, så att säga, förändligt evangelium? (Jfr t.ex. saligprisningarna i Matt 5:3 [”fattiga i anden”] och Luk 6:20 [”fattiga”] samt Matt 5:6 [”hungrar och törstar efter rättfärdigheten”] och Luk 6:21 [”hungrar”].)

I några avseenden hade recensenten önskat en utförligare argumentation: (a) på sid. 67f. hänvisar Magnusson till den rabbiniska *prosbol*-debatten (uttrycket kommer från grek. *pros boulêi*), men gör beklagligtvis inte diskussionen rättvisa. Eftersom förberedelserna inför och firandet av jubelåret är så viktiga för hans huvudtes hade en noggrannare redogörelse varit en fördel.

(b) När han på sid. 87 diskuterar ränteförbudet och liknelsen om den ohederlige förvaltaren i Luk 16 hade en referens till J. Duncan M. Derretts inflytelserika artikel varit på sin plats (”Fresh Light on St. Luke XVI: The Parable of the Unjust Steward”, *New Testament Studies* 7 [1960–61], sid. 198–219). Derrett hävdade att det som förvaltaren faktiskt gjorde var att stryka förtäckt och otillåten ränta som långgivaren inte hade rätt till och som låntagaren därför inte var skyldig att betala.

(c) Magnusson presenterar en genuint antinomistisk tolkning av Paulus (sid. 93): ”Med aposteln Paulus inleddes ett nytt stadium för de tidigaste kristna. Jesus ansågs av Paulus vara slutet på lagen”. Magnusson tycks även anse att Pauli primära målgrupp var judar (sid. 97): ”Aposteln Paulus hade emellertid startat en kristendomsgren som snabbt visade sig mycket attrak-

tiv för judar. Den innebar nämligen att man inte behövde följa den judiska lagen, eftersom Kristus hade uppfyllt den en gång för alla. För judar vars livssituation försvårades genom att de var tvungna att följa lagen borde en sådan judendom ha varit mycket tilltalande. Paulus kristendom verkar ha spritt sig mycket snabbt genom romarriket, och det var sannolikt först och främst judar utanför Palestina som tilltalades av hans skrifttolkningar.” Historiskt sett är detta förvisso en långt ifrån ovanlig porträttering av paulinsk teologi, men med tanke på att Magnussons bok ägnas åt jakten på såväl den *historiske* Jesus som den *historiske* Judas hade det varit både lägligt och lämpligt att redogöra för jakten på den *historiske* Paulus, och att då hänvisa till betydelsefulla artiklar och böcker av exempelvis Albert Schweitzer, Krister Stendahl, E. P. Sanders, Stanley Stowers och Mark Nanos. Idag tenderar vi ju att i betydligt högre grad uppfatta Paulus som *hedningarnas* apostel, det vill säga, en person som vände sig till *icke*-judar.

(d) Låt mig även nämna att det förvånar mig att vi fortfarande använder uttryck som ”Kärleksgärningar var dessutom centrala inom judendomen” (sid. 46; kursiv. tillagd). Det skulle nog vara bra om vi bestämde oss att en gång för alla överge detta sätt att beskriva judendomen. Är det inte dags att skriva antingen ”inom den dåtida judendomen var ...” eller ”inom judendomen är ...”? Inte vill vi väl förstärka uppfattningen att judendomen är ett fenomen som enbart hör det förflutna till?

Detta var fyra kritiska noteringar som inte på något sätt påverkar huvudintrycket: Magnussons publikation är ett värdefullt bidrag till studiet av de apokryfa evangelierna. Bokens främsta styrka är översättningen och utläggningen av Judasevangeliet – och det är ju precis som det ska vara, med tanke på att boken ska handla om texten, budskapet och den historiska bakgrunden.

Judasevangeliet har avhandlats flitigt på sistone; även under de första århundradena efter vår tideräkning debatterades det. En av dessa debattörer var Ireneus av Lyon, som kände till texten men knappast hade läst den. Jag kan inte låta bli att citera den avslutande uppmaningen i epilogen (sid. 148): ”... låt oss också tillåta Judasevangeliet att tala ostört, utan att behöva försvara sitt existensberättigande utifrån institutionernas auktoritet. Allt annat vore att ge det en Ireneuskyss.”

Jesper Svartvik
Professor, Lund

Eckhard J. Schnabel: *Early Christian Mission: Volume One – Jesus and the Twelve, Volume Two – Paul and the Early Church* (Downers Grove, USA & Leicester, England: InterVarsity Press, 2004). Tysk original *Urchristliche Mission* (Wuppertal: R. Brock-